

LAPS/171/2025, 27.11.2025

Lapsiasiavaltuutetun lisälausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Viite: Lakivaliokunta tiistai 25.11.2025 klo 10.00 / HE 149/2025 vp / Asiantuntijapyyntö

Lakivaliokunta pyysi lastensuojelulain muutosta koskevassa kuulemisessa 25.11.2025 lapsiasiavaltuutetulta lisäselvitystä siitä, mitä hallituksen esityksessä ehdotetut lainsäädäntömuutokset merkitsisivät lastensuojelujärjestelmän ja rikosseuraamusjärjestelmän erillisyydelle.

Lapsiasiavaltuutettu totesi kuulemisessa, että rikosasiat ja muu epäsosiaalinen, normeja rikkova käytös, ovat olleet osa lastensuojelun sosiaalityötä 1800-luvun lopusta asti, mutta keinot rikollisen käyttäytymisen pysäyttämiseksi eivät enää kaikissa tilanteissa ole riittäviä. Lastensuojelun toimenpiteet eivät ole rangaistuksia, mutta ne ovat seurauksia lapsen vahingollisesta käyttäytymisestä. Voimassa olevan lastensuojelulain mukaan lapsella on oikeus erityiseen suojeluun myös silloin, kun lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 40 artikla ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nr. 24 antavat selkänöjaa tälle periaatteelle.

Pyynnöstä perustelen asiaa syvemmin lastensuojelun historian valossa. Haluan korostaa, että lastensuojelu ei ole matkalla menneisyyteen – aikaan, jolloin lapsia sai ruumiillisesti kurittaa ja kohdella kaltoin. Matkan varrella lastensuojelusta on kuitenkin pudotettu pois osaamisen alueita, jotka nyt ovat osoittautuneet välttämättömiksi. Siksi olemme nyt tässä tilanteessa.

Oheiset tekstit on referoitu omista tutkimuksista, joiden lähdetiedot ovat lopussa. Sieltä löytyvät myös lähdeviitteet, joihin tekstissä viitataan. Pyydän lakivaliokuntaa lukemaan

etenkin väitöskirjani lektion ”Kun lapsi haastaa lastensuojelun kohteen”, sillä se tiivistää lyhyesti väitökseni ydinsanoman.

Suojelukasvatus ja turvattomien lasten suojelu – muutama sana historiasta

Suomessa nuorisorikollisuuden hoidossa on 1800-luvun lopulta asti muiden Pohjoismaiden mukaisesti vallinnut niin kutsuttu huoltomalli, jonka sisään on rakennettu suomalaisen lastensuojelutyön perusidea: rikosvastuun ikäraja on asetettu viiteentoista vuoteen, ja tätä vanhempienkin alaikäisten kohdalla käytetään lievempiä seuraamuksia (esim. Harrikari 2004a; Harrikari 2006; Marttunen 2008). Huoltomallille on tunnusomaista, että rikoksen teosta syntynyttä tilannetta on arvioitu kokonaisvaltaisesti lapsen tuen tarpeen näkökulmasta, ei teon tuomittavuuden kautta. Lapsi on tulkittu olosuhteiden uhriksi, ei rationaaliseksi, teostaan vastuussa olevaksi henkilöksi, ja mahdolliset toimenpiteet (kuten sijoittaminen laitokseen) on perusteltu lapsen edun näkökulmasta, ei rangaistuksena tapahtuneeseen kiellettyyn tekoon. Asiantuntijoina ja toimenpiteiden toteuttajina ovat olleet sosiaalihuollon ammattilaiset, eivät tuomarit, juristit tai poliisit.

Pohjoismainen huoltomalli poikkeaa niin perusideologialtaan kuin käytännöiltäänkin angloamerikkalaisten maiden oikeusmallista, jossa huomio kiinnitetään tapahtumahetkeen ja tapahtuneen teon vakavuuteen ja jossa lapsen vastuuta teostaan korostetaan. Teon seuraamuksia on arvioitu teon vakavuuden, ei lapsen tarpeiden kautta, ja asiantuntijoina ovat toimineet tuomarit sekä juristit. (Pösö 1993, 45; Lauronen & Pietarila 1994, 13–19; Harrikari 2006, 251–252, taulukko 1.) Pohjoismaisen huoltomallin lähtökohtana on pidetty Norjan jo vuonna 1896 säätämää lastensuojelulakia, jossa pahantapaisten lasten hoitaminen annettiin lastensuojelulautakuntien tehtäväksi (Dahl 1985, 94–99, 152–158; Harrikari 2006, 251–252). Helsinkiin perustettiin 1922 ensimmäinen lastensuojelulautakunta, joka otti vastatakseen myös rikoksia tehneiden lasten asioista (Törnudd 1956, 20–24; Halila 1977, 124–125; Pulma 1987, 172). Tätä ennen lastensuojeluasioista vastasi 1899 perustettu kasvatuslautakunta (Törnudd 1956, 18; Pulma 1987, 108).

Suomalaisen lastensuojelun historiassa kytkös lasten turvattomuuden hoitamisen ja pahantapaisuuden kitkemisen välillä on ollut olemassa pitkään. Väestönkasvun turvaamisen kannalta jokainen lapsi on ollut tarpeellinen, ja varhaisten kriminologisten

teorioiden opit kytköksestä lasten kaltoinkohtelun ja rikollisen uran välillä vahvistivat ideaa siitä, että lasten suojelemisella saatettiin suojella myös yhteiskunnan kehitystä ja yhteiskuntarauhaa (Dahl 1985, 72–73). Tämä ajatus lapsen huonon hoidon ja kasvatuksen johtamisesta rikoksen polulle vaikutti vahvasti suomalaisen lastensuojelun kehitykseen tuoden jo vuonna 1905 suojelukasvatuksen käsitteen osaksi institutionalisoituvaa lastensuojelua. (KM 1905:9a ja b, Harrikari 2004a, 133–140.) Suojelukasvatuksen käsite vangitsi lastensuojeluun sisäänrakennetun idean: samalla kun pyrittiin suojelemaan yhteiskuntaa pahantapaisuudelta ja toisaalta lasta turmelukselta, tahdottiin lasta kasvattaa toivottavaan suuntaan (mt., 133–140).

Käytännössä suojelun ja kontrollin teemat ovat aina hankautuneet vastakkain ja aiheuttaneet ristiriitoja niin sosiaalityön toteuttajille, kritikoille kuin asiakkaillekin (Sipilä 1996, 64). Suojelun ja kontrollin sidos on vaikuttanut tapaan, jolla maassamme on reagoitu alaikäisten ”pahantapaisuuteen”, ”rikollisuuteen”, ”sopeutumattomuuteen” ja ”asosiaalisuuteen”. Erityisesti lasten ja nuorten tekeminä normirikkomukset ja rikokset herättävät universaalisti voimakkaita reaktioita, jotka tekevät näkyväksi kulloinkin vallalla olevan sosiaalisen kontrollin ilmapiirin ja sallivuuden rajat.

Mitä suojelukasvatukselle tapahtui?

Lastensuojelu oli Suomessa jäsentynyt turvattomien lasten suojelun ja suojelukasvatuksen mukaisesti aina 1980-luvulle asti. Sosiaalityön koulutuksessa huomioitiin nuorisokysymykset ja opinnoissa saattoi erikoistua nuorisohuollon kysymyksiin. Esimerkiksi Helsingissä toimi erillinen suojelukasvatustoimisto, joka työskenteli rikoksia tehneiden lasten parissa.

Vuoden 1936 lastensuojelulaki, johon suojelukasvatus perustui, korvattiin vuonna 1982 laaditulla lastensuojelulailla, jonka paradigma rikoskäyttäytymiseen oli erilainen. Lastensuojelun tavoitteena tuli olla ”lapsen parhaan ja lapsen edun turvaaminen”, ja se toteutettiin ensisijaisesti auttamalla vanhempia tai muita huoltajia ”ymmärtämään lapsen sekä fyysisiä, psyykkisiä että sosiaalisia tarpeita.” Samalla korostettiin jatkuvien ja läheisten ihmissuhteiden merkitystä, joissa lapsi saattoi tuntea ”olevansa toivottu, hyväksytty ja rakastettu”. (HE 1982, 60.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä tuli tarjota viimeistään silloin, kun kasvuolot vaaransivat tai eivät turvanneet lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä. Toimenpiteisiin oli ryhdyttävä myös lapsen vaarantaessa omalla

käyttäytymisellään terveyttään tai kehitystään. (L 683/1983/12 §.) Huostaanotto tuli kysymykseen vasta, jos avohuollon tukitoimenpiteet eivät muuttaneet tilannetta paremmaksi.

Myös rikos yhdessä epäonnistuneiden avohuollon toimenpiteiden kanssa loi edellytykset huostaanotolle. Muuksi kuin vähäisenä pidettäväksi rikolliseksi teoksi tulkittiin teko, josta saattoi seurata suurempi rangaistus kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta. Vähäisiksi tulkittiin myös teot, ”joista rangaistusuhka on edellä mainittua korkeampi, jos tekoon ei samalla liity muuta kuin vähäiseksi katsottavaa epäsosiaalisuutta tai moitittavuutta” (HE 1982, 74). Lakiehdotuksessa mainittiin tällaisiksi rikoksiksi erikseen esimerkiksi liikenne rikkomukset. Ehdotuksessa korostettiin sitä, että ”viime kädessä teon rikollisuuden aste on harkittava kussakin tapauksessa erikseen yksittäistä elämäntilannetta silmällä pitäen” ja sitä, ”että ainoastaan sellainen yhteiskuntaan sopeutumattomuus, jonka voidaan katsoa olevan selvä osoitus lapsen ajautumisesta rikolliseen käyttäytymiseen, johtaa sijaishuollon tarpeeseen” (mt., 74). Näin huostaanottoon ei saanut ryhtyä ”pelkästään yhteiskunnan suojelemiseksi”, vaan ”lapsen tarvitseman huollon tarpeen” tuli olla peruste toimenpiteisiin ryhtymiselle (mt., 74). Individualistiseksi kutsuttu laki erotti lapsen oikeudet myös suhteessa perheeseensä. (Pulma 1987, 244; Hämäläinen 2007, 358–367.)

Lastensuojelulain uudistus merkitsi esimerkiksi Helsingin sosiaalitoimessa laajoja palvelurakennemuutoksia: lastensuojeluviraston suojelukasvatustoimisto ja turvattomien lasten toimisto lakkautettiin, ja niiden tilalle perustettiin aluetoimistoihin jakautunut lasten- ja nuorisonhuoltotoimisto. Nuoria rikoksentekejiä koskevista sosiaaliviranomaisille määrätyistä tehtävistä, mm. poliisikuulustelujen seuraamisesta, ensi kertaa päihtyneinä pidätettyjen lasten ja nuorten huollosta sekä suojelutoimenpiteiden valmistelusta ja toteuttamisesta mm. ulkokuntalaisten ja vierasmaalaisten lasten ja nuorten henkilöiden osalta huolehti tästä alkaen ensihuolto (myöh. sosiaalipäivystys), joka rakentui entisen suojelukasvatustoimiston pohjalle. Ensihuolto vastaanotti virka-ajan ulkopuolella tehdyt lastensuojeluilmoitukset ja kiireelliset lastensuojelutapaukset. (Toimintakertomus 1980, 7.)

Alaikäisten rikollisuus nyt – miksi muutos on tarpeellinen?

Alaikäisten rikollisuus on vuosikymmenten ajan vähentynyt ja on mahdollista, ettei rikoserityiselle lastensuojelutyölle ole tämän vuoksi ollut erityistä tarvetta. Lastensuojelun

huostaanotoissa rikollinen käyttäytyminen on kuitenkin säilynyt yhtenä yleisenä huostaanoton perusteena. Toinen syy rikoserityisen osaamisen vähyydelle on saattanut olla se, että rikollista käyttäytymistä on 2000-luvulla selitetty vahvasti psyykkisten oireiden kautta. Tällöin vastaukset rikolliseen käyttäytymiseen ovat olleet hoidollisia.

Oma huoleni on ollut, että rikoserityisen (ts. kriminologisen) ymmärryksen ohuus lastensuojelussa estää havaitsemasta niitä muutoksia nuorisokulttuureissa, jotka voivat osaltaan selittää rikollisuuden lisääntymistä 2020-luvulle tultaessa. Esimerkiksi ryhmämuotoinen ryöstörikollisuus on alakulttuuri-ilmiö, jossa yksilöillä voi toki olla erilaisia vaikeita taustoja tai mielenterveyden ongelmia, mutta joka ryhmäilmiönä selittyy muilla tekijöillä. Ilmiötä ei siksi voi ehkäistä tai poistaa vain keskittymällä yksilötason asioihin. Sama pätee rikolliseen elämäntapaan, jengirikollisuuteen ja usein myös päihteidenkäyttöön.

Lastensuojelun osaamisen vahvistuminen myös rikoksia tekevien lasten parissa on välttämätöntä, jotta sen suojelutehtävä voidaan säilyttää. Lastensuojelun toimenpiteet eivät saa olla rangaistuksia, mutta nähdäkseni ne voivat olla – tai pikemminkin – niiden täytyy olla seurauksia rikollisesta tai muusta itseä vahingoittavasta käyttäytymisestä. Muussa tapauksessa järjestelmä jättää vakaviin rikoksiin syyllistyvän alle 15-vuotiaan lapsen heitteille, sillä muita seurauksia ei juuri ole olemassa. Tällä hetkellä kymmenet lastensuojelun asiakkaana olevat lapset syyllistyvät toistuvasti vakaviin rikoksiin, aiheuttavat pelkoa ja vahinkoa ympäristössään ja itsenäistyvät valtavien vahingonkorvaus- ja sakkovelkojen saattamina. Ajattelen, että järjestelmämme pettää nämä lapset.

Etenkin poliisiviranomaiset toteavat usein, että tuntuu kuin muut viranomaiset odottaisivat lapsen täyttävän 15 vuotta, minkä jälkeen poliisi voi kohdistaa lapseen tuntuvampia toimenpiteitä ja rikosseuraamusjärjestelmä käynnistyy. Näin ei oikeusvaltiossa saisi olla, vaan rikoksia tekevä lapsi ansaitsee suojelua iästään riippumatta. Tämän suojelun on oltava kasvattavaa, kuntouttavaa ja lasta suojelevaa – aivan kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää.

Helsingissä 27.11.2025

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Lähteet

Pekkarinen, E. (2010) Kun lapsi haastaa lastensuojelun kohteen – lasten rikokset ja yhteisöjen reaktiot. Janus vol. 18 (2) 2010, 178–183.
<https://journal.fi/janus/article/view/50561/15315>

Pekkarinen, E. (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Väitöskirja. Nuorisotutkimusseura.
<https://edition.fi/nuorisotutkimusseura/catalog/view/319/252/829>